

נפש רוח נשמה חיה יחידה, כלולים זה בזה עם כ"ה אותיות של: שמע ישראל וגו' שהם הייחוד-האמתי.

פרק קז

א. הדו לה' כִּי־טוב כי לעולם חסדו.

אוצר החכמה

לעולם חסדו. מכיון שהזכיר בפרק הקודם, את כל הנסים הגלויים, אשר עשה הקב"ה עם אבותינו בצאתם ממצרים. בא הכתוב שוב לזרז אותנו, גם על הדברים שנראו לנו כטבעיים, כגון מה שעברנו את המדבר בשלום וכדומה, גם-זה "לעולם חסדו" מושגת זהאל ית', ועלינו להודות לו על זה.

בעלי ברית אברם, תהלים

פרק קט

לב. כִּי־עמוד לימין אביון להושיע משפטי נפשו.

משופטי נפשו. הם: האומר עליו לשון הרע והמקבלו, שהם מסכנים גם אותו. כדאמרו⁴³: לשון-הרע הורגת שלשה, האומרו והנאמר עליו והמקבלו. ועליהם בקש דוד שהקב"ה יעמוד לימינו. תורת חכם שמג, ג

פרק קי

ב. מטה עזך ישלח ה' מציון רדה בקרב איביך.

מטה עזך. זהו המטה של מלך המשיח⁴⁴. ומאין יקח אותו "ישלח ה' מציון" ששם נגנז מטהו של אהרן⁴⁵ והוא המקל שנברא בערב שבת בין השמשות⁴⁶.

מקור חיים טור פטדה

וִז. ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על-ארץ רבה. מנחל בדרך ישתה על-כן ירים ראש.

ידין בגוים. לעתיד: כאשר הקב"ה ידין את עשו הרשע, שהוא "מלא גויות" מהצידה שהוא צד. והוא עצמו "מחץ ראש" נקבר בלי ראש, ומוטל בעטפיה

43. ערכין טו, ב. 44. בר"ר פה, ט. 45. יומא נב, ב.

46. אבות ה, ט. וראה יל"ש תורה קסח" תשסג.

של יעקב⁴⁷, לכן תקונו יהיה "מנחל בדרך ישתה" זהו: נחל השטים שיצא ממעין בית ה'⁴⁸ "על-כן ירים ראש".
רמ"ע מ. חקו"ד ח"ה, י

ספר

פרק קיא

א. הללויה אודה ה' בכל לבב וגו'.

הללויה. לשון: הדלקת-אור, כמו⁴⁹ "בהלו נרו" כלומר: הדליקו והאירו ליה. ואיך זה יתכן, לאדם השפל להשפיע אור למעלה, הוא אומר "אודה ה' בכל לבב" בעבודת שני הלבבות גם יחד, היצר-טוב עם יצר-הרע, עבודה כזו, משפיעה שפע רב למעלה.
רמ"ק גירושין, ב

פרק קיב

א. אשרי-איש ירא את-ה' במצותיו חפץ מאד.

אשרי איש וגו'. שירא את-ה' בעודנו "איש" צעיר והיצר בתוקפו, והוא כופה אותו ומכניעו ועושה מצוות ומעשים טובים "במצוותיו" כגון אלה, הקב"ה "חפץ מאד" שזה גורם נחת-רוח ליוצרו.

במצותיו. היינו: ירא ה' זה. יגזור ויצוה, והקב"ה יקיים גזרתו, בזה הקב"ה חפץ. דובב שפתי ישנים פד, א

ירא את-ה' במצותיו. כלומר: היראה שלו אינה מחמת-עונש, אלא יראת-הרוממות, מחמת שיודע "במצותיו חפץ מאד. לכן שכרו "גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך" ולא כמו איוב, אשר כל יראתו היתה רק יראת-העונש, לכן מתו בניו ונענש גם בגופו.
מאורי אור, עקב

ג. הון-ועשר בביתו וצדקתו עמדת לעד.

הון-ועשר בביתו. ההון והעושר שיש לאדם בביתו, מטרתו יהיה "וצדקתו" שיוכל תמיד לתת הרבה צדקה, ומכיון שמצוה גוררת מצוה, יתן ויחזור ויתן ותהיה "עומדת לעד".
טל אורות עמ. 54

47. תרגי"ו בראשית נ, יג. 48. יואל ד, יח. 49. איוב כט, ג.

ט. פֹּזֵר נָתַן לַאֲבִיּוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לַעַד.

פֹּזֵר נָתַן. אֲפִילוֹ כְּשֶׁאִינוֹ נוֹתֵן לְקִיִּים מִצֹּת־צִדְקָה, אֲלֵא שֶׁהוּא אָדָם פֹּזֵר מִטִּבְעוֹ, וְשֶׁלֹא מִדַּעְתּוֹ זֶה הִגִּיעַ "לַאֲבִיּוֹנִים" בְּכָל זֹאת "צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לַעַד" כִּמוֹ שֶׁמִּבִּיא רַש"י⁵⁰ מִשֵּׁם תּוֹרַת כֹּהֲנִים: הִיתָה סֹלֶע צְרוּרָה לוֹ בִּכְנָפָיו, וְנִפְלָה הֵימָנוּ וּמִצָּאָה הָעֲנִי וְנִתְפָּרַס בָּהּ, הַקִּבֵּה קוֹבֵעַ לוֹ בִּרְכָּה.

הָאֲר"י לְקוּטֵי תּוֹרָה, תְּהִלִּים

צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לַעַד. הַמְלָה: צִדְקָה, כְּשֶׁתַּחֲלַפְנוּ בַּאֲתֵּבֶשׁ, יֵצֵא שׁוֹב הַמְלָה: צִדְקָה. הָאֲר"י ס' הַלְקוּטִים, תְּהִלִּים

פֶּרֶק קִיד

ב. הִיתָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתָיו.

הִיתָה יְהוּדָה. לְשׁוֹן נִקְבָּה. כִּי מִיְּהוּדָה נֻלַּד דּוֹד שֶׁהוּא רֵגֶל הַרְבִּיעִי שֶׁבִּמְרַכְבָּה הָעֲלִיוֹנָה⁵¹. וְאִזּוֹ נַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל זְוֹגוֹ, "יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ" מִקּוֹדֶשֶׁת לְקַב"ה. אַחֲר־כֵּךְ "יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתָיו" מוֹשְׁלִים עָלָיו כִּמוֹ שֶׁאֲמַר⁵²: מִי מוֹשֵׁל בִּי צִדִּיק, אֲנִי גֹזֵר גֹּזֵרָה וְהוּא מִבְּטָלָהּ.

ג. הִים רָאָה וַיִּנָּס הִירְדָן יֹסֵב לְאַחֹר.

הִים רָאָה וַיִּנָּס. וְנִגְזַר לְגֹזְרִים. אֲבָל הִירְדָן לֹא נִגְזַר אֲלֵא "יֹסֵב לְאַחֹר" בְּלִבָּד. וְהַטַּעַם: כִּי גַם יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאוֹתוֹ זֶמֶן לֹא הָיוּ גֹזְרִים. כְּדַכְתִּיב⁵³ "וְכָל הָעָם הַיְּלֹודִים בְּמִדְבַר וְגו' לֹא מָלוּ" אִם־כֵּן לָמָּה זָכוּ כִּי "הִירְדָן יֹסֵב לְאַחֹר" מִפְּנֵי "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" שֶׁעָשָׂה עִמָּם חֶסֶד אֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹא הָיוּ רְאוּיִים. טל אורות עמ. 104

הִו. מָה לָךְ הִים כִּי תִנּוֹס וְגו'. הַהֲרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵלִים.

מָה לָךְ. הַמְשׁוֹרֵר שׁוֹאֵל: אִם הִים וְהִירְדָן נָסוּ מִרֹּב פֶּחַד וִירָאָתָה' שֶׁשֶׁרֶר אִזּוֹ, אִם־כֵּן מָהוּ הַשְּׂמִחָה וְהַרְקוֹד שֶׁל הַהֲרִים וְהַגְּבָעוֹת בַּעַת הִירָאָה? וּמִתְרַץ "הַהֲפָכִי הַצּוֹר אֲגַם־מִים" כְּלוֹמֵר: הַהֲרִים וְהַגְּבָעוֹת נִשְׁתַּנּוּ לְמַעֲלִיּוֹת מִקּוֹדֶם הָיוּ חוֹמֵר־עֶכּוֹר יִסוֹד הָעֶפֶר, וְנִהְפְּכוּ לְמִים־חֹמֶר זָךְ. וְגַם נִתְגַּלָּה לָהֶם הַקֵּץ כְּדַכְתִּיב⁵⁴

50. וִיקְרָא ה', יז. 51. זח"ב קז, א. 52. מר"ק טז, ב. 53. יְהוֹשֻׁעַ ה', ה.

54. שִׁיח"ש ב, ח.

"מדלג על-ההרים מקפץ על-הגבעות" לכן רקדו ושמחו. מה-שאינ-כן הים והירדן, ירדו ממדרגתם ונשתנו לגריעותא. מקודם מים, ונהפכו ליבשה שהיא עפר. וגם אמרו במדרש⁵⁵ שמתחלה לא רצו להקרע רק הכריחו אותם. לכן נפל עליהם יראה ופחד.

של"ה פסחים, מצה שמורה

ח. ההפכי הצור אגם-מים וגו'.

הצור אגם-מים. צור וחלמיש הם אבנים המולידים אש. וזהו פלא גדול ושינוי-הטבע, שמאבן כזה יצא מים.

האר"י לקוטי תורה צט, ב

פרק קטז

ה'ו. חנון ה' וצדיק ואלהינו מרחם וגו'. דלותי ולי יהושיע.

ואלהינו מרחם. מה שאתה סובר שזה דין, אינו אלא רחמים. כי דלותי ולי יהושיע" הדלות גורם אחריו ישועה.

של"ה פסחים מצה שמורה לט, ב

יא. אני אמרתי בחפזי כל-האדם כוזב.

בחפזי. במעשה בת-שבע. כי אמרו⁵⁶: ראויה היתה בת-שבע לדוד וכו' אלא שאכלה פגה. ומי הגורם לזה "כל-האדם כוזב" אדם-הראשון שגם הוא אכל פגה⁵⁷ שהיה צריך לחכות בזווגו עד שבת⁵⁸ ומזה נולד קין. וכאשר דוד תיקן חטאו, רצה לתקן גם חטא אדם הראשון, שקיבל ממנו שבעים שנות חיים⁵⁹.

רמ"ע מ. חק"ד ח"ג, ט

טו. יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.

המותה לחסידיו. ולמה זה כל-כך יקר בעיניו, כמו שאמרו⁶⁰: מיכאל השר הגדול מקריב על המזבח של מעלה נשמותיהם של הצדיקים.

מגלה עמוקות ויקרא, אופן נו

פרק קיח

ה. מן-המצר קראתי יה ענני במרחב יה.

מן-המצר. בזמן הגלות "קראתי יה" לבד, כי אין השם שלם⁶¹ וחסר ו"ה. "ענני במרחב יה" שיתרחב ויתמלא השם י"ה במלואו, שהוא יו"ד ה"א, שגם מספרו: כו. כמו השם השלם.

של"ה פסחים מא, א

55. שמו"ר כא, ו. 56. סנהדרין קז, א. 57. בר"ר ית, ו. 58. זח"א רסב, א.

59. שם צא, ב. 60. מדרש עשרת-הדברות, א. 61. מד"ת סוף תצא.

ז. ה' לי בעזרי ואני אראה בשנאי.

ה' לי בעזרי. הם השונאים הללו, המסתירים עצמם ואומרים שהם עוזרים לי ואוהבי, שזה הרבה יותר גרוע משונא-גלוי, כי באלה "ואני אראה בשונאי" כי אני מכירם ואזהר מפניהם. מגלה עמוקות, וישלח

יב־יג. בשם ה' כי אמילם וגו'. וה' עזרני.

כי אמילם. שלש פעמים אמר דוד כאן "בשם ה' כי אמילם" והוא כנגד יצר־הרע, שיש לו שלשה תפקידים, כמו שאמרו⁶²: הוא השטן הוא יצר־הרע הוא מלאך־המות. אך חשש על מה שאמרו חז"ל⁶³: שאין לומר, גירא בעינא דשיטנא. על־זה אמר "וה' עזרני". רמ"ע מ. חקו"ד ח"ב, ז

כב. אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה.

מאסו הבונים. רומז על אחיו של דוד, שהיו מבזים אותו ומנוהו לרועה־צאן⁶⁴. ולבסוף נמשח למלך על ישראל ויצא ממנו משיח בן־דוד.

רח"ו ס' הלקוטים, תהלים

כו. ברוך הבא בשם ה' ברכנוכם מבית ה'.

ברוך הבא. בלשון יחיד, ומסיים "ברכנוכם" לשון רבים. ומרמז בזה לדברי חז"ל⁶⁵: לעולם ישכים אדם וכו' עם עשרה ראשונים וכו' נותנים לו שכר כנגד כולם. כלומר: הוא נוטל שכר כולם ונעשה צנור, לחלק לכולם שכרם.

מגלה עמוקות ואתחנן, רלט

פרק קיט

א. אשרי תמימ־דרך ההלכים בתורת ה'.

תמימ־דרך. כלומר: גם כשהולכים בדרך הם תמימים. ובמה "ההולכים בתורת ה'" עוסקים בתורה בעת הלככם בדרך ואינם בטלים ואז נתקיים בו מה שאמרו⁶⁶: הולך ועושה חסיד.

62. ב"ב טז, א. 63. סוכה לח, א. 64. ילקוט המכירי תהלים קיח.

65. ברכות מז, ב. 66. אבות ה, יז.

ההלכים בתורת ה'. ישנם סוג־אנשים אשר מטבע ומלידה הם תמימים, הולכים תמיד רק בדרך הישר, ואינם מסוגלים להרע כלל. ואם נשפוט לפי הדין, הם אינם ראויים לקבל שכר על מעשיהם הטובים. כי אין זה עבורם שום עבודה או מאמץ, אלא טבע. אך מכיון שהם עושים זאת למען שמו ית' "בתורת ה'" אשרי להם, ושכרם כפול מן השמים.

תורת חכם קפג, ב

לו. הט־לבי אל עדותיך ואל אל בצע.

ואל אל־בצע. שלא אצטרך לגנוב חדושי־תורה מאת אחרים, אלא אוכל לחדש בעצמי.

מדרש שמואל ב, יג

לו. העבר עיני מראות שוא.

עיני מראות. דוד המלך ע"ה לא התפלל: העבר שוא מעיני. אלא "העבר עיני מראות" שעיני יתרגלו, לראות רק טוב, ועיני "שוא" הם לא יראו כלל, אפילו כשזה לפניהם. כמו שהתרגל: ורגלי מוליכות אותי לבתי כנסיות⁶⁷.

שם, ג, א

נו. חלקי ה' אמרתי לשמר דבריך.

אמרתי לשמור. מה שזכיתי "חלקי" בעולם־הבא. הוא לא מכחי אלא יען כי "אמרתי לשמר דברך" לכן ה' עזר לי. כמו שאמרו⁶⁸: בא לטהר מסייעים אותו.

תורת חכם ריש שופטים

לשמר דבריך. בגלל שאתה אמרת לי לשמור, אף שאינני מרגיש עצמי ראוי לזה, אלא יען "חלקי ה'" כי נשמתי חלק אלוה ממעל, הרי אני משועבד אליך לעשות רצונך.

רמ"ק אור נערב, ספ"ג

נט. חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך.

חשבתי. ח' בחירק. כלומר: תמיד ובהתמדה. כמו שאמרו חז"ל⁶⁷ ורגלי מוליכות אותי וכו'. מספר הכתוב: איך הגיע לזה. מקודם "חשבתי דרכי" בכל דרך שהוא הלך עשה חשבון, להיכן יותר־כדאי ללכת, ובא לידי החלטה: יותר־טוב ללכת לבתי־כנסיות ובתי־מדרשות. ומאז נעשה ברגלי טבע שני ללכת לשם.

תורת חכם שד, ב

67. ויקר"ר ריש בחקותי. 68. שבת קד, א.

עד. יראיך יראוני וישמחו.

יראוני וישמחו. אמרו חז"ל⁶⁹: הרואה את דוד נזכר תלמודו, ולכן "וישמחו" כי השכחה היא מצד הרע ודוד נקרא "טוב רואי"⁷⁰.

מגלה עמוקות כת"י עמ. קסד

פִּטְצָא. לעולם ה' דברך נצב בשמים וגו'. לולי תורתך וגו'.

דברך נצב בשמים. כשישראל רוצים שהקב"ה ישנה הטבע עבורם. באים השמים והארץ בטענה: "דברך נצב בשמים" ואין אנו יכולים לשנות את תפקידנו. וכן הארץ טוענת "כוננת ארץ ותעמוד" באותו המצב אשר כוננת אותנו בזמן הבריאה בלי שינוי כלל וכלל, ולמה "כי הכל עבדיך" אנו צבא השמים הם עבדים, ואסור לנו לשנות מצווי אדוננו. אומר להם הקב"ה. אבל ישראל נקראים בנים "לולי תורתך שעשעי אז אבדתי" כל העולם. לולי ישראל לא היו מקבלים התורה אני מחזיר את העולם לתוהו ובהו⁷¹. ומה התועלת אז בתפקידכם? לכן הטבע בידם הם, מכיון שהם מתגברים על היצר הרע, מכניעים הטבע ועושים רצון קונם. דובב שפתי ישנים עג, א

צח. מאיבי תחכמי מצותיך כי לעולם היא לי.

מאיבי. הם דואג ואחיתופל "תחכמי מצותיך" שדוד למד מהם תורה⁷² בכל זאת "היא לי" ההלכה כמותי.

קא. מכל ארְחֵרֶע כלאתי רגלי למען אשמר דברך.

למען אשמר דברך. מה שלא הלכתי בדרך רע, אינו משום שזה דרך רע אלא "לשמור דברך" - לשם שמים.

קה. נר־לרגלי דברך.

נר לרגלי. רמז לדברי חז"ל⁷³: מצות נר־חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק.

של"ה וישב נא, א

קכא. עשיתי משפט וצדק בל־תניחני לעשקי.

כל תניחני לעשקי. אמרו חז"ל⁷⁴: כשדוד ישב בדין, ונתחייב אחד בדינו, ושלם. החזיר לו אחר־כך דוד מה ששילם, כי חשש שמא טעה בדינו. והיה חושש,

69. ויקר"ר כ, א. 70. ש"י טז, יב. 71. ע"ז ג, א. 72. סנהדרין קו, ב.

73. שבת כא, ב. 74. אדוניו לג, א.

שמא יבואו רמאים ויעשו קנוניא ביניהם להוציא ממנו כספים. ואמר ר' שמואל די אוזידא: זהו שהתפלל דוד "בל-תניחני לעושקי".

של"ה משפטים סה, ב

קכו. עת לעשות לה' הפרו תורתך.

עת לעשות. האומר, יש לי עוד "עת לעשות לה'" עוד היום גדול, בנתיים אגמור מלאכתי, סופו "הפרו תורתך" וכן אמרו⁷⁵: אל תאמר לכשאפנה אשנה וכו'. אלא, כמו שנאמר לעיל "ואתהלכה ברחבה" אני יכול כבר ללכת ברחוב לעסקי ומלאכתי "כי פקדיך דרשתי" מקודם.

מדרש שמואל ב, ה

קל. פתח-דברייך יאיר מבין פתיים.

פתח-דברייך. בהתחלת התורה בבריאת יום ראשון "יאיר" כתוב "ויהי אור" ולא כבריאת שאר-הימים שכתוב שם "ויהי כן" משום שאור-הזה הראשון נגנז⁷⁶ מפני הרשעים "מבין פתיים".

תורת חכם י, א

אוצר החכמה

קלג-ד. פעמי הכן באמרתך וגו' פדני מעשק אדם ואשמרה פקודיך.

פסוקים אלו רומזים, למה שאמרו ישראל בעת יציאתם ממצרים, כאשר נאמר להם⁷⁷ "וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב" התפללו אז אל הקב"ה "פעמי הכן לאמרתך" לקיים הצווי שלך. כי מצדנו איננו רוצים "מעשק אדם" אלא "ואשמרה פקודיך" מה שצוותנו. לכן אנו מבקשים "ואל-תשלט-בי כל און" בדבר הזה.

שם, שם

קלו. פלגי-מים ירדו עיני על לא-שמרו תורתך.

לא שמרו. אינו אומר: לא שמרתי, אלא "לא שמרו" והכוונה לעינים, שלא שמרו את עצמם והסתכלו במקומות האסורים. העצה לזה "פלגי-מים ירדו עיני".

ראשית חכמה ש. הקדושה פ"ח

קנו. רחמיך רבים ה' כמשפטיך חינוי.

רחמיך רבים ה'. לכן, אם תתנהג עמי תמיד רק ברחמים רבים, ולא חעניש אותי בעולם-הזה. עלול אני לאבד את חלקי בעולם-הבא. לכן אבקשך "כמשפטיך חינוי" כמו שנאמר⁷⁸ "יסרני ה' אך במשפט".

תורת חכם תח, ד

75. אבות ב, ה. 76. חגיגה יב, א. 77. שמות יא, ב. 78. ירמיה י, כד.

קסא. שרים רדפוני חנם ומדברריך פחד לבי.

שרים רדפוני. בפועל ממש, אינני מפחד מהם, כי בטוח אני בך, שכל רדיפתם "חנם" ולא יוכלו להרע לי, ואילו "מדברריך" אף שזה אינו אלא: דיבור בלבד "פחד לבי".

פרק קכא

ד. הנה לא־יננו ולא יישן שומר ישראל.

ולא יישן. אין שינה למעלה. ומה שכתוב⁷⁹ "עורה למה תישן ה' הקיצה" זהו: לגבי התחתונים, לאלו שאינם מוכנים לקבל ההשגחה העליונה. כי עניין השינה באדם הוא: שמסלק השגחתו מכל מה שחוץ־לגופו. לא ישמע ולא ידבר, לא יראה ולא ימשש. אבל לגבי כל מה ששייך לגופו, לא יישן. כל פעולות האברים פועלים כסדרן, המח והלב וכל שאר איבריו פועלים בו. כן הדבר לגבי ההשגחה העליונה היא פועלת תמיד כסדרה, אלא כאשר המקבלים אינם מוכנים לזה, אנו מתפללים "עורה למה תישן" היינו: החזרת ההשגחה אל מקומה הראוי.

רמ"ק, שיעור קומה עמו' 101

ה. ה' שמרך ה' צלך על־יד ימינך.

צלך וגו'. הקב"ה הוא הצל של יד ימינך. אם היא פשוטה לתת צדקה לעניים אף היד העליונה "פותח את־ידך ומשביע" אם חס־ושלום הוא קופץ ידו מלתת "ה' צלך" גם הקב"ה אינו נותן.

מדרש שמואל ג, יז

ה' שמרך. מתי? כאשר "ה' צלך" כאשר אתה דומה לקונך, והצל שוה למצל. כמו שאמרו⁸⁰ מה הוא רחום אף אתה רחום וכו'.

טל אורות עמ' 56

פרק קכב

א. שמחתי באמרים לי בית ה' נלך.

באמרים לי. יבואר על־פי חז"ל⁸¹: שונאי דוד אומרים לו: מתי יבנה בית־המקדש, כי הוא לא יבנה אותו וימות מקודם. בכל־זאת "שמחתי באמרים לי" שהוא יבנה.

ראשית חכמה

79. תהלים מד, כד. 80. שבת קלג, ב. 81. ירוש. שקלים ספ"ה.

ג. ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדו.

ירושלם הבנויה. מתי היא בנויה כעיר חשובה, כאשר "חברה לה יחדו" כשיש התחברות ואחדות בישראל "ששם עלו שבטים וגו' להודות לשם ה'" והיו כל ישראל חברים⁸², זהו הגורם "ירושלם הבנויה". תורת חכם קכט, ב

הוצאת תל אביב
1982

פרק קכה

בג. ירושלם הרים סביב לה וה' סביב לעמו וגו' כי לא ינוח שבט הרשע וגו'.

הרים סביב לה. אמרו חז"ל⁸³: אין הרים אלא מלכיות. וכן הוא אומר⁸⁴ "ירושלם בתוך הגוים שמתיה" ולמה כן? כי הקב"ה צופה ומביט מעשיהם של המלכיות ומעשיהם של ישראל, שאפילו הריקנים שבהם מלאים מצות כרמון⁸⁵. וממילא הוא "סביב לעמו" ומרחם עליהם למען "לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים". תורת חכם תנג, א

ה. והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את-פעלי האון שלום על-ישראל.

והמטים עקלקלותם. בראש הפרק מדובר על צדיקים "הבוטחים בה'" ועתה הוא מדבר על אלו: הנוטים להתקלקל, והוא מבקש "יוליכם ה' את-פעלי האון, העמד אותם זה מול זה, ונגדם הם יהיו צדיקים. אז יהיה "שלום על ישראל".

שם, עה, א

פרק קכו

בג. אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם-אלה. הגדיל ה' לעשות וגו'.

בכתוב זה מרומז מה שאמרו חז"ל⁸⁶: לעתיד לבא וכו' באים אומות-העולם וכו' ואומרים: כלום כפית עלינו הר כגיגית כמו שעשית לישראל וכו'. זהו שאמר הכתוב "אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם-אלה" ישראל, לכן קבלו את התורה. אלו "הגדיל ה' לעשות עמנו" כמו עם ישראל "היינו שמחים" לקבל התורה. מגלה עמוקות, ברכה

82. תגיגה כו, א. 83. שמר"ר טו, ה. 84. יחזקאל ה, ה. 85. ברכות נז, א.

86. ע"ז ב, א.

פרק קכז

א. אִם־ה' לֹא־יִבְנֶה בֵּית שׁוֹא עֲמְלוּ בִּוְנֵי בּוֹ.

ה' לא יבנה. יבואר על־פי הזהר⁸⁷: מתחלה חשב הקב"ה להוריד מלמעלה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּנוֹי. כְּמוֹ בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שִׁיְהִיָּה לַעֲתִיד. וּמִפְּנֵי הָעוֹן: נִבְנָה עַל־יְדֵי מֶלֶךְ בִּשְׂר־וֹדֵם. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב "שׁוֹא עֲמְלוּ בִּוְנֵי בּוֹ" שְׁנֵי הַבּוֹנִים עֲמְלוּ לְשׁוֹא, כִּי שְׁנִיהֶם נִחְרְבוּ, אֲבָל זֶה שֶׁלַּעֲתִיד יִהְיֶה קִיָּם לְעוֹלָם.

תורת חכם ט, א

ב. שׁוֹא לָכֶם מִשְׁכִּימֵי קוֹם וּגוֹ' כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שְׁנָא.

כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שְׁנָא. מֵה שֶׁהִרְשַׁע מִשִּׁיג גְּשֻׁמִּיּוֹת עַל־יְדֵי "מִשְׁכִּימֵי קוֹם" וְעַל־יְדֵי "לֶחֶם הָעֲצָבִים". הַצַּדִּיק מִשִּׁיג אוֹתוֹ הַדָּבָר עַל־יְדֵי שִׁנְיָה.

האר"י לקוטי תורה, תהלים

פרק קכח

א־ב. אֲשֶׁר־י כָּל יִרְאֵה' הֵהָלֵךְ בְּדַרְכָּיו. יִגִּיעַ כַּפִּיךְ כִּי תֹאכַל וּגוֹ'.

יִרְאֵה'. יִתְכַּן בְּשְׁנֵי אֹפְנִים: יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד "הֵהָלֵךְ בְּדַרְכָּיו" וְעַלִּיו נֹאמַר "אֲשֶׁר־י". אֵךְ יוֹתֵר גָּדוֹל הֵימְנוּ הוּא "יִגִּיעַ כַּפִּיךְ כִּי תֹאכַל" עוֹסֵק בַּסְּחֹרָה וּבַעֲבוּדָה, וּמִקְפִּיד שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה עַל־פִּי הַתּוֹרָה, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּזְה שׁוֹם חֲשֵׁשׁ גִּזְל וְאוֹנָאָה וְכְדוּמָה, מַחֲמַת יִרְאָתָה'. עַלִּיו נֹאמַר יוֹתֵר "אֲשֶׁר־י וְטוֹב־לךְ".

תורת חכם רעת, א

יִגִּיעַ כַּפִּיךְ. יִהְיֶה רַק לִפִּי הַצָּרֵךְ "כִּי תֹאכַל" אֵךְ לֹא לַעֲמוֹל לְצוֹרֵךְ מוֹתָרוֹת. וְאִז "אֲשֶׁר־י וְטוֹב לךְ" כִּי יִהְיֶה לךְ זְמַן לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה.

מדרש שמואל ד, א

ג. אֲשֶׁתְךָ כַּגֶּפֶן פְּרִיָּה.

אֲשֶׁתְךָ. הָאֵלֶף בַּסֵּגֶל בַּמִּקוֹם חִירִיק בְּכָל מִקוֹם. הֵינּוּ שְׁתֵּי נִקּוּדוֹת מִיּוֹתָרוֹת. וְכֵן הַמֶּלֶךְ "פְּרִיָּה" הִי"ד מִיּוֹתָרָת. אֵלּוּ הַשְּׁלֶשֶׁה בְּאוֹ לְרִמּוֹ, עַל: שְׁלֹשָׁה שׁוֹתֵפִין שִׁישׁ בָּאָדָם⁸⁸: הַקַּב"ה אֲבִיו וְאִמּוֹ וְכו'. מִתִּי זֶה מִתְקִיָּים. כֹּאשֶׁר הֵם "יִרְאֵה' הֵהָלֵךְ בְּדַרְכָּיו" כִּי אִז אֲמָרוּ⁸⁹: אִישׁ וְאִשָּׁה זָכוּ שְׁכִינָה בִּינֵיהֶם. זֶהוּ הִי"ד שֶׁב־פְּרִיָּה".

שם ג, א

87. זח"ג רכא. א. 88. נדה לא. א. 89. חוליו ס. ב.

פרק קל

אֲב. ממעמקים קראתיך ה'. אדני שמעה בקולי.

שמעה בקולי. רמז לדברי האר"י: כשמבטא השם: אדני, צריך לכוין בשם: הויה. וזהו "ממעמקים" כלומר במחשבה "קראתיך ה'" אך הקול ששומעים הוא "אדני". מאורי אור, נשא

ד. כִּי־עמך הסליחה למען תורא.

למען תורא. והקושיא ידועה. אם יודעים שהקב"ה סולח איך יתכן יראה הימנו? אלא "עמך הסליחה" פירושו: גם הקב"ה מבקש סליחה, ולדוגמא⁸⁹: הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח. וכן עניין⁹⁰ שהמלך מצוה לתת מכס למוכסים אף־על־פי שכל המכס שלו הוא. כן הדבר ביראה: כאשר האנשים יראו את ענוותנותו של הקב"ה. אשר למרות שכל העולם שלו היא, וכולם עבדיו הם. בכל זאת הוא מבקש סליחה מבריותיו. על־ידי־זה הם יגיעו למדת יראת־הרוממות מפניו ית'. דובב שפתי ישנים פ, א

פרק קלא

ב. נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי.

כגמל עלי אמו. כמו הגמול הזה, הוריו המטפלים בו, משנין טבעו וסידוריו מדי פעם בפעם, והוא אינו מבחין בזה כלל. כך אין בן־אדם מסוגל להבחין את צרכיו והנהגותיו והשנויים שחלו בו מלמעלה, אם זה לטובתו או לא.

רמ"ק שיעור קומה עמ. 34

פרק קלב

א. זכור־ה' לדוד את כל ענותו.

את כל ענותו. שהאדם מצטער לשנות הרגליו. כי אינו דומה, הנולד במזל טוב לנולד במזל רע. כי דוד נולד במזל: מאדים ונקרא⁹¹ "אדמוני" והיה צריך עמל הרבה לשנות הרגליו ומדותיו ולהכניע את יצרו על־ידי השבעות ונדרים "אשר נשבע לה' נדר וגו'". לכן בקש מהקב"ה "זכור ה' לדוד" שיקח כל זאת בחשבון. מדרש שמואל ב, טז

90. סוכה ל. א. 91. שמ"א טז. יב.

פרק קלג

א. שבת אחים גם יחד.

גם יחד. כלומר: מזה מה שהקב"ה מתאחד עם כל ישראל כשהם אחים ורעים, נוסף לזה עוד "גם יחד" השכינה שורה אז בתוך כל אחד ואחד מישראל. כדכתיב⁹² "ושכנתי בתוכם". תורת חכם פת, ב

ב. כשמן הטוב על־הראש ירד על־הזקן זקן־אהרן שירד על־פי מדותיו.

על־פי מדותיו. ומה הן מדותיו של אהרן⁹³: אהב שלום ורודף שלום אהב את הבריות ומקרבן לתורה. לכן זכה: אף שמשה לא משח אותו אלא בראשו, היה השמן שופע מעצמו ועולה ויורד על זקנו כמו שתי טפי מרגליות⁹⁴. וכמו "טל חרמון" כאשר ישראל זוכים הקב"ה מעביר אותו על "הררי ציון" כן יזכו אלו היושבים "שבת אחים גם־יחד" "לברכה וחיים עד העולם". שם, רצב, ב

פרק קלד

א. הנה ברכו את־ה' כל־עבדי ה' העומדים בבית־ה' בלילות. שאו ידיכם קדש.

הנה. בגמטריא: ששים. כמנין האותיות של ברכת־הננים. אומר הכתוב "ברכו" כשהנהנים מברכים לישראל "את־ה'" תצרפו לברכתכם את הקב"ה עמכם. ומי הם הראויים לברך את ישראל "כל עבדי ה' העומדים בבית־ה' בלילות" הנה הנהנים במשמרתם ביום ובלילה, בהתמדה בלי הפסק. ומקודם "שאו ידיכם קדש" זהו קידוש־ידיים במים. ואז "וברכו את־ה'" כלומר: עם השם. וזאת היא המצוה בשלמות. שם, ריש ברכה

פרק קלו

ה. לעשה השמים בתבונה.

בתבונה. אמר ר' ישראל סרוק: זהו שעשה השמים בצבע תכלת, שאינו מזיק לעינים ומקבץ־הראות. ואילו היה עושה אותו בצבע אחר, היה מתפזר ומחליש־הראות של עיני האדם. לכן "כי לעולם חסדו". טל אורות עמ' 11

92. ויקרא כה, ח. 93. אבות א, יב. 94. הוריות יב, א.

פרק קלז

א. על נהרות בבל שם ישבנו גם־בכינו בזכרנו את־ציון.

סמך הכתוב מזמור זה, אצל הלל הגדול שפסק הימנו. יבואר על־פי חז"ל שאמרו⁹⁵: מגפת מחנה־סנחריב היה על ישראל אמרו באותה הלילה את ההלל הגדול, כי פסח היה אז. ללמדך: אילו זכו ישראל ועשו תשובה בימי נבוכדנצר, היו זוכים לנס כמו בימי סנחריב. עכשיו שלא זכו "על נהרות בבל וגו'".

^{אוצר החכמה}

שם ישבנו. ועד נהרות בבל, לא נחו אף רגע. כי האויב רדף אחריהם וממהר אותם ללכת⁹⁶. כיון שהגיעו אל ארצם, הרגישו השונאים בטיחות־יתר ואז נתנו להם לשבת ולנוח. רק אז "בכינו בזכרנו את ציון" מה שלא היה אפשר להם עד עכשיו.

ז. זכור ה' לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה.

יום ירושלם. זהו יום ט' באב המיועד לפרעניות. והרשעים הללו ידעו סוד זה, כמו שכתוב⁹⁷ "אך זה היום שקוינהו מצאנו ראינו". לכן הם חששו שמא יעבור היום ויחלש כחם. לכן מהרו ואמרו "ערו ערו עד היסוד בה" בטרם יגמר היום. זהו שכתוב "זכור ה' לבני אדום" שהתחכמו להחריב מהר את הכל.

טל אורות עמו' 151

פרק קלח

א. לדוד אודך בכל־לבי נגד אלהים אזמרך.

בכל־לבי. כולל יצר־טוב ויצר־הרע "נגד אלהים" היא מדת־הדין "אזמרך" אמתיק את מדת־הדין, בסוד רינת וזמרת ולוים שמקורם בחסד. ואז: גם הדינים והגבורות ישפיעו חסדים.

רמ"ק גירושין עג

ח. ה' יגמר בעדי.

ה' יגמר בעדי. מה שאין בכחי לעשות, המצוה או התפלה בשלמות הראויה. אני מבקש "ה' יגמר בעדי".

רמ"ע מ. חקו"ד ח"ב, ו

95. יל"ש מלכים רמא. 96. פס"ר לא. 97. איכה ב, טז.

פרק קלט

ד. כי אין מלה בלשוני.

אין מלה בלשוני. המלים שאני מדבר, אינם רק בלשוני. אלא חושב אני קודם, מה לדבר ומה לא לדבר. ובפרט לא לדבר שיחת-חולין ודברים האסורים.
אילת אהבים שה"ש ד, יא

יד. נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד.

נפלאים. לשון כיסוי והסתר. לפעמים נעשה נסים לאדם וניצל מאסון גדול, והוא לא מרגיש בזה כלל. אך "ונפשי ידעת מאד" נפשו של אדם מרגשת בזה. וזאת הסיבה: אשר לפעמים אנו רואים, שנתעורר באדם רוח-טהרה, מבלי כל סיבה ידועה. וזהו מקול הקורא לאזן נשמתו, וכמו שאמרו⁹⁸: אף-על-גב דאיהו לא חזי מזליה חזי. חרדים עמו' שי

טז. ימים יצרו ולא אחד בהם.

ימים יצרו. כתב האר"י: האדם יוצר את הימים. ואיך הוא יוצרם: כאשר הוא עובד את ה' באותו היום, הוא נותן בו צורה ומתקן אותו כראוי-לו, והרי-זה כאילו מולידו "ולו אחד בהם" זהו יום-הכיפורים שהוא כולו לה'.

של"ה תבוא קז, א

יצרו ולא אחד בהם. בכל יום שולט באדם שני יצרים יצר-טוב ויצר-רע "ולא אחד בהם" הוא יום-הכפורים אין להשטן היצר-הרע שליטה בו.

לחם דמעה ב, ב

פרק קמ

יב. איש לשון בל-יכון בארץ איש חמס רע יצודנו למדחפת.

איש לשון. אמר האר"י: זהו לשונו של ר' חוצפית המתורגמן שלחכה עפר במותו⁹⁹. לא היתה ראויה לכך. "איש חמס רע" ראשי-תיבות: אחר, שזהו גרם לו שיצא לתרבות-רעה, זהו "יצודנו למדחפת". דוכב שפתי ישנים ה, א

98. מגילה ג, א. 99. סוף חולין.

יד. אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

ישרים את פניך כלומר: במה יודו הצדיקים לשמך. אמר ר' זרחיה גוטה: בזה "ישבו ישרים את פניך" שיוכלו להסתכל בפניך ישירות, ולא בכפיפת ראש ובושה. טל אורות עמ' 74

פרק קמא

ו.ז. נשמטו בידי-סלע שפטיהם וגו' כמו פלח ובקע בארץ וגו'.

נשמטו בידי סלע. נשמטו ישראל מלעלות לארץ-ישראל "בידי סלע" על-ידי שהכו את הסלע "שופטיהם" הם: משה ואהרן, שבגלל חטא זה לא הכניסו את ישראל לארץ. ועוד חטא "ושמעו אמרי כי נעמו" הם שמעו שהקב"ה צוה אותם שינהיגו את ישראל בנועם ובנחת, כמו שפירש רש"י על הפסוק "ויצום אל בני-ישראל" והם לא עשו כן, אלא אמר² "שמעו נא המורים". זה גרם "כמו פלח ובקע בארץ נפזרו עצמינו לפי-שאול" נפזרו עצמינו בגלות הנקרא: שאול. כי אילו משה ואהרן היו מכניסים את ישראל לארץ, לא היה גלות ולא נחרב בית-המקדש. שם, עמ' 146

פרק קמב

א. משכיל לדוד בהיותו במערה תפלה.

משכיל לדוד. דוד המלך ע"ה בהיותו נרדף מעם שאול, ויסוריו גדולים מאד, נתן את לבו להשכיל ולהתבונן, למה מגיע לו יסורים אלו. כיון שהתחיל בתפלה "קולי אל-ה' אזעק וגו'" וראה שיסוריו לא מעכבים לו להתפלל, הבין, שאלו הם יסורים של אהבה, שאין בהם בטול תפלה³. אחר-כך נזכר "בהיותו במערה" של בנות-לוט בסדום, מה שאמרו חז"ל⁴: "מצאתי את דוד עבדי" היכן מצאתיו בסדום. ולכן "אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי וגו'". תורת חכם טו, א

פרק קמד

יב. אשר בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם.

מגדלים בנעוריהם. גם כשהם נערים, כבר הם גדולים, כמו שאמרו⁵: אין זקן אלא מי שקנה חכמה. "בנותינו כזוית" צנועות הן ומתחבאים הם בזוית

1. שמות ו, יג. 2. במדבר כ, י. 3. ברכות ה, א. 4. בר"ר מא, ה. 5. קדושין לב, ב.

"בירכתי ביתך" וזהו למרות שהן "מחטבות תבנית היכל" ויש להן במה להתפאר. בכל־זאת אינם מתהדרים בזה. שם, קנג, א

פרק קמה

א. ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד.

אלוהי. מלא. עם ו'. כלומר: בעת שמתגלה מלכותך עלינו, וההנהגה היא בהתגלות, אז "ארוממך". אך אין זה תנאי לדבר חס־ושלום. אלא אפילו בעת־הסתר שהמלכות אינה בהתגלות, גם אז "ואברכה שמך לעולם ועד". שם, קמג, ב

ג. גדול ה' ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר.

ומהלל מאד. רבוי־העולמות אין להם מספר, והקב"ה מהולל בהם כל אחד לפי השגתו, אך מבחינת עצמותו קודם שמתפשט אלהותו בעולמות "אין חקר" רק לאחר־התפשטות גדולתו בתחתונים, כל אחד מהלל לפי השגתו, בה במדה שאלהותו נתפשט שם. ראשית חכמה ש. היראה פ"א

טז. ומשביע לכל־חי רצון.

לכל־חי. למי שהוא חי ורב־פעלים, אינו יושב בטל, אלא עושה כל מה שבאפשרותו להרויח פרנסתו, אזי ה' משביע אותו. כמו שדרשו "וברכתך בכל אשר תעשה" ולא יושב בטל וסומך על אחרים.

דובב שפתי ישנים פב, ב

יח. קרוב ה' לכל־קראיו לכל אשר יקראהו באמת.

לכל קראיו. פתח בהווה וסיים בעתיד. היינו "לכל־קראיו" לסתם קוראים. אבל לאלה "אשר יקראהו באמת" הקב"ה עונה להם עוד טרם יקראהו. רמ"ע מאה קשיטה, ד

פרק קמו

א־ב. אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. אל תבטחו בנדיבים.

אהללה ה' בחיי וגו' בעודי. הכתוב בא להזהיר את האדם, כי כל עוד נשמה באפנו, יתקן מעשיו בעצמו, ולא יסמוך על נדיבים, היינו: זכות אבות או על

בני־אדם שיגידו אחריו קדיש וילמדו לעילוי נשמתו, כי זהו "בן־אדם שאין לו תשועה", כי "ביום ההוא" כשימות "אבדו עשתונותיו" כל המחשבות הללו לא יועילו לו אז.
רח"ו ש. הפסוקים נא, א.

ד. תצא רוחו ישב לאדמתו.

ישב לאדמתו. להאדמה אשר לוקח משם. כמו שאמרו חז"ל⁷: כל מקום שאדם הולך לשם, ובא קצו להפטר מן העולם, סימן הוא: שזהו המקום שגופו נלקח משם ולשם הוא צריך לחזור.
טל אורות

פרק קמז

טו. השלח אמרתו ארץ עד־מהרה ירוץ דברו.

השלח. משמע: הוא עצמו משלח. "ירוץ דברו" משמע: מעצמו רץ? ועוד ברישא "אמרתו" ובסיפא "דברו"? אלא "אמרתו" לשון רך היינו: רחמים, הוא שולח בעצמו "עד מהרה". אבל "דברו" – לשון קשה, היינו: דינים חס־ושלום "ירוץ" מעצמם ולא בשליחותו ית'. כי: אין דבר רע יורד מלמעלה⁸.
רח"ו ש. הפסוקים נא, ב

יט. מגיד דברו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל.

ומשפטיו לישראל. דוקא ולא לעם אחר. כי נשמות ישראל המה, חלק אלוה ממעל, כל אחד מושרש בשורש הנשמה שלו, אשר שם כלולים כל מצוות עשה ולא־תעשה שבתורה.
טור ברקת סוכה תרכו, ב

פרק קמח

א. הללו את־ה' מן־השמים הללוהו במרומים.

הללו את־ה'. הכוונה לישראל "מן השמים" על התורה מן השמים שנתנוה להם ולא למלאכים⁹ "הללוהו במרומים" שרומם אתכם גבוה מכל המזלות ואין מזל לישראל¹⁰. אחר־כך הכתוב מזכיר את צבא־מעלה: מלאכיו, צבאיו, שמש וירח. ואחר־כך צבא מטה "הללו את־ה' מן הארץ" ולבסוף הוא חוזר שוב לישראל "יהללו את שם־ה'".
תורת חכם, שט, א

7. פדר"א יא. 8. בר"ר נא, ה. 9. שבת פח, ב. 10. שם קנו, א.

פרק קמט

ב. ישמח ישראל בעשיו.

בעשיו. ביוצרי לא נאמר, ולא בברואיו. אלא בתואר עשיה וכלשון רבים. כי בעל ההשגחה הנסתרת מתעלם באהבים אתו בהשגחה נגלית. והיא הנותנת אשר "ישמח ה' במעשיו"¹¹ יותר מברואיו ויצוריו. כי גדולים צדיקים דכתוב בהם שם "ברכו ה' כל מעשיו".

רמ"ע מ. הנפש ח"ב, פ"ח

פרק קנ

¹¹אוצר החכמה

ו. כל הנשמה תהלל יה.

כל הנשמה. כלומר: כל חמשת חלקי הנשמה, שהם: נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה¹² שהם חלק אלוה ממעל "תהלל יה" ואז: תהלל נעשה לבוש-הנשמה, והנשמה המהללת והקב"ה המהולל הכל אחד. וכל חלק מחלקי הנשמה, בשלש בחינות הללו: הלל מהלל ומהולל, הרי הם חמש עשרה ביחד. וזהו "יה".

רמ"ע מ. חקו"ד ח"ד, יא

ד"ה